

Emlékezés Tóth Lajosra (1876-1936), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Lajos Tóth (1876-1936), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Tóth Lajos, a magyar magánjog jeles művelője és tanára a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1876. szeptember 28-án született Kiskunhalason (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye). 1936. november 25-én hunyt el Budapesten. A Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán 110 évvel ezelőtt, 1910-ben habilitáltak magyar magánjogból magántanárrá.

Tóth Lajost 1933. május 19-én, „tudományos egyéniségének teljes kialakulása után” - mint tanítványa és későbbi pályatársa, Nizsalovszky Endre írta - választották meg a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának. A Magyar Tudományos Akadémián székfoglaló előadását még megválasztásának esztendejében, „Abszolút és relatív magánjogi jogviszonyok” címmel 1933. november 4-én tartotta. Az előadás szövege a Magyar Tudományos Akadémia kiadványsorozatában (Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. 4. kötet. Budapest, 1933.) jelent meg.

A kiskunhalasi Toóth (1848-at követően Tóth) János és Zseny Krisztina házasságából 1876. szeptember 28-án két fiúgyermek született, Lajos és Károly. Említést érdemel, hogy mindketten jogi tanulmányokat folytattak és egyetemi magántanári képesítésük megszerzését követően a Debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának tekintélyes professzorai lettek.

Tóth Lajos a kiskunhalasi Református Főgimnáziumban 1895-ben kiváló eredménnyel tett érettségit követően a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi karán kezdte meg tanulmányait. Károly (1876-1928) ikertestvérével együtt, aki később a polgári perjog egyetemi tanára lett, hallgatták a karon Concha Győző, Grossschmid Béni, Plósz Sándor, Nagy Ferenc és Polner Ödön előadásait. A fiatal Tóth Lajos érdeklődése először a közjog (ius publicum) felé fordult. Ebben tanára, Concha Győző előadásai és tudományos munkái iránti érdeklődése játszott döntő szerepet. Tóth Lajos figyelme később, Grossschmid Béni „Fejezetek kötelmi jogunk köréből” című munkájának megjelenését követően a magánjog (ius privatum) felé fordult. A közjog (ius publicum) iránt mindvégig komoly érdeklődést mutató Tóth Lajos doktori értekezését közjogi (politikai) tárgykörben készítette és későbbi munkáiban is komoly szerepet töltött be a közjog és a magánjog elválasztásának kérdése.

Tóth Lajost kitűnő gimnáziumi érdemjegyei, jeles érettségije és az egyetemen mindvégig jeles eredménnyel letett kollokviumi és szigorlati vizsgái valamint magas színvonalú, ugyancsak jeles érdemjeggyel értékelt doktori disszertációja alapján az 1903/1904. évi tanévben „sub auspiciis regis” avatták doktorrá Károly testvérével együtt.

Tóth Lajos egyetemi éveit követően a fővárosban lett ügyvédjelölt. 1904 szeptemberében már a Debreceni Református Kollégium falai közt működő jogakadémia oktatója. Meghívást kapott ugyanis Karsa István (1847-1917) professzor nyugdíjba vonulása után a magyar és osztrák magánjogi tanszékre. Egyhangúlag választották meg az első helyen jelölt Tóth Lajost tanszékvezetővé. A Kollégiumban töltött tíz év alatt kétszer (az 1905/6. és az 1913/14. tanévben) volt a Jogakadémia dékánja. Az 1910/11. tanévben a Kollégium akadémiai igazgatói funkcióját töltötte be. Mint erre fentebb utaltunk, debreceni működése alatt, 1910-ben szerzett a Budapesti Tudományegyetemen magyar magánjogból egyetemi magántanári képesítést.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1914. március 14-én a megalakítandó Debreceni Tudományegyetemre kiírt egyetemi tanári álláshelyre beadott pályázatát a kijelölt szakmai bizottság támogatta. Ennek alapján 1914. augusztus 28-án Tóth Lajost egyetemi tanárrá nevezték ki.

Tóth Lajos a Debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának megalapításakor a magánjogi tanszék vezetője lett. A magánjogi tanszék vezetését egészen haláláig látta el. Egyetemi évei alatt két ízben, az 1921/22. és az 1931/32. tanévben töltötte be a dékáni tisztelet a Jog- és Államtudományi karon. Az 1919/20. akadémiai évben az egyetem prorektorának választották. Említést érdemel, hogy Debrecen román megszállásának hónapjaiban a betegeskedő, továbbá hónapokon át internálása miatt kényszerűen távollevő Kenézy Gyula (1860-1931) hivatalban lévő rektor helyett ő látta el döntően az egyetem igazgatását.

Tóth Lajos az egyetemen töltött évtizedek alatt a szorosan vett professzori munka mellett kiemelkedően aktív közéleti szerepet vállalt. Számos jelentős állami (köz)igazgatási és egyházi tisztséget töltött be. Bekapcsolódott az önkormányzati igazgatásba is. Részt vett Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye és Debrecen szabad királyi város törvényhatósági bizottságának munkájában és tagja volt Debrecen város törvényhatósági kisgyűlésének is. 1926-tól póttagként, 1930 őszétől pedig a Debreceni Tisza István Tudományegyetem megválasztott képviselőjeként részt vett a magyar országgyűlés felsőházának munkájában is.

A református egyház igazgatásában szintén jelentős funkciókat vállalt. Évtizedeken át tagja volt a református egyház törvényhozó zsinatának, ellátta a Tiszántúli Egyházkerület világi aljegyzői, majd főjegyzői feladatait. Később a református egyház egyetemes konventjének tagjaként, 1931-től pedig egyik jegyzőjeként is tevékenykedett.

Tóth Lajos életműve legkiemelkedőbb állomásának a rektori tisztség elnyerését tekintette. Rektorként az 1934/35. akadémiai évben működött. Egészségi állapotának romlása azonban sajnálatos módon akadályozta eredményes rektori működését. A rektori megbízatás leteltét követő tanévben prorektorként működött.

Fontos utalni arra, hogy Tóth Lajos komoly szerepet vállalt a tudományszervezés területén is. 1921-ben lett a Debreceni Tudományegyetem oktatói által alapított Tisza István Tudományos Társaság alapító és rendes tagja. A Társaságnak 1921 őszével kezdődően főtitkára, 1929-től pedig egészen elhunytáig elnöke volt.

A kortársak megítélése szerint Tóth Lajos szakmai munkássága feltétlenül elismerésre méltó. Tudományos munkássága a magánjog egészét átfogta. Kiemelendő, hogy tudományos érdeklődésére elsősorban az öröklési jogra terjedt ki. Fontos megjegyeznünk, hogy Tóth Lajos a családjogot nem tekintette magánjog részének. A dologi jogviszonyt elemezve annak abszolút jellegét, természetét hangsúlyozta.

Tóth Lajos több, mint három évtizedet töltött el a Debreceni Tudományegyetem magánjogi tanszékén. A jogtudós műveire a konzervatív szemlélet, felfogás nyomja rá bélyegét. Kétségtelen azonban az, hogy Tóth Lajos nem vetette el általában kora modern eszméit. Igaz viszont, hogy mindig hangsúlyozta a magánjog hagyományai továbbélésének fontosságát. A modern eszmék elemzése kapcsán utalt az évszázados magyar, pontosabban hazai jogi tradíciókra. Nem osztotta a nemzeti konzervatívok általánosnak tekinthető kodifikáció-ellenes beállítottságát. Tóth Lajos, ezt hangsúlyozni kívánjuk, egyenesen időszerűnek és szükségyszerűnek tartotta a magyar magánjog kodifikálását. 1934. október 9-én „Időszerű-e magánjogunk kodifikációja” címmel tartott rektori székfoglalójában egyértelműen a magyar magánjog kodifikációjának szükségessége mellett foglalt állást. A nemzeti jogi hagyományok

szerepét hangsúlyozva így fogalmazott: „Nekünk úgy kell megírni a magyar magánjogot (ti. úgy kell kodifikálni a magyar magánjogot H. G.), amint az évszázadok alatt a magyar nép életéből, szükségleteiből fejlődött, nekünk semmit, ami benne magyar, ami a miénk, felhasználatlanul hagynunk nem szabad, amint ezt Erdélyi Sándor igazságügyminiszter 1898-ban a kodifikáló bizottság első teljes ülésén kiemelte, nekünk a magyar jogalkotó genius szelleméből kell megalkotnunk a polgári törvénykönyvünket, hangsúlyozza Zsitvay igazságügyminiszter 1931-ben a felsőház ülésén.” Ebben a beszédben felhívja a figyelmet a „meglevő jogi normák” és az „új szabályok” közötti egyensúly szükségességére. Nézete szerint: „Hogy a kodifikáció nem merő compilációja a meglévő jogi normáknak, nem merő konzerválása a meglévő jognak, hogy a kodexben lehetnek, kell is, hogy legyenek új normák, bizonyos... a kérdés az épen, hogy mennyi új szabály adagolható be veszedelem nélkül.”

Tóth Lajost a XX. század első harmadában a hazai jogászok tekintélyes elméleti jogásznak tartották, akinek munkáira gyakran hivatkoztak. Kétségtelen ugyanakkor, hogy Tóth Lajos nevéhez nem fűződik önálló magánjogi elmélet megalkotása. Munkáiban magyar és külföldi szerzők hatása egyaránt kimutatható. Fiatalkori tanulmányaiban, így „A vérség oltalma” című, 1905-ben megjelent munkájában érezhető Frank Ignác hatása. Később írt munkáiban Grosschmid Béninek hatása mutatható ki. Marton Géza szerint, aki Tóth Lajos tanártársa volt a debreceni egyetemen, Tóth Lajos „mintaképe” Grosschmid Béni volt. Tóth Lajosra nagy hatással volt Szászy-Schwarz Gusztáv is. Számtalanszor hivatkozik Szászy-Schwarz munkáira a kötelmi jog különböző intézményeit elemző munkáiban. Nem egyszer hivatkozik továbbá testvére, Tóth Károly perjogi tankönyvére is.

Halála után két évvel, 1938-ban jelent meg korábbi munkáin alapuló „Magyar magánjog – Kötelmi jog” című műve a Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 8. köteteként. A kötetet debreceni kollégái, Nizsalovszky Endre és Marton Géza professzor továbbá a római jog nemzetközi hírnévre szert tevő tanítványa, Visky Károly (1908-1984) rendezték sajtó alá. A kötetet és annak szerzőjét méltató előszó is tőlük származik.

Tóth Lajos felhasználta, igaz, legtöbbször inkább csak hivatkozás formájában, a nemzetközi szakirodalmat. Elsősorban a német jogtudomány fejlődését kísérte figyelemmel. Debreceni professzortársa, Nizsalovszky Endre Rudolf Sohm, Rudolf Stammler és Carl Schmitt tanainak hatására utal Tóth Lajos műveiben. Tóth Lajos műveiben egyértelműen kimutatható Friedrich Carl von Savigny, Georg Friedrich Puchta és Bernhard Windscheid tanainak hatása. Tóth Lajos a német Történeti Jogi Iskola (Historische Rechtsschule) kiemelkedő képviselőnek tanait követve méltatta munkáiban az Általános Rész (Allgemeiner Teil) megalkotását és annak magas színvonalon történő dogmatikai kidolgozását.

Tóth Lajos, a debreceni Tisza István Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara tanárának tudományos munkássága hazai és nemzetközi mércével mérve egyaránt számottevő, bár kétségtelen, hogy nem tekinthető olyan iskola- vagy rendszerteremtő tanárnak, tudósnak, mint Grosschmid Béni, Marton Géza vagy Szladits Károly.

Tóth Lajos főbb munkái

Közjogi és politikai tanulmány a Budget-jogról. Budapest, 1904.; A vérség oltalma. Különlenyomat a Debreceni Református Főiskola akadémiai tanszakainak 1904-05. évi Évkönyvéből, Debreczen, 1905. 9-38. o.; A növedékjog. Debreczen, 1908. 298 o.; Az öröklési jog fogalma. Különlenyomat a Debreceni Református Főiskola 1910-11. évi Évkönyvéből, Debreczen, 1911. 3-18. o.; Előkészítő jogviszony Különlenyomat a Grosschmid-emlékkönyvből, Budapest, 1912. 36 o.; Magyar magánjog – Általános tanok első kötet első

kiadása. 1914.; Bíráló vélemények a polgári törvénykönyv javaslatáról. Örökjogi rész. Magyar Jogászegyleti Értekezések Új folyam XI. Budapest, 1915. 133-147. o. és 198-205. o.; Közjog-magánjog Magyar Jogi Szemle 1 (1920) 460-475. o. és 519-537. o.; Magyar magánjog – Általános tanok első kötet. Második kiadás, Debreczen, 1922. 360 o.; Magyar magánjog – Általános tanok második kötet. Debreczen, 1923.; A jogképesség a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetében Magyar Jogi Szemle 6 (1925) 265-292. o.; Magyar magánjog – Dologi jog. Debreczen, 1930.; Magyar magánjog – Öröklési jog. 1932.; Abszolút és relatív magánjogi jogviszonyok. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. 4. kötet. Budapest, 1933.; Kötelelem fogalma Glossza Grosschmid Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez. Budapest, 1933. II. kötet II. rész. 657-728. o.; Az utóörökös nevezés kérdéséhez. A Miskolci Jogászegylet könyvtára 97. Miskolc, 1933.; A szentkorona öröklésének kérdése Királyi Közjegyzők Közlönye 32 (1933) 251-255. o.; Magánjogunk kodifikációja kérdéséhez Királyi Közjegyzők Közlönye 33 (1934) 33-36. o.; A magánjogi kodifikáció. Magyar Jogi Szemle 15 (1934) 306-312. o.; Időszerű-e magánjogunk kodifikációja. 1934. október 9-én tartott rektori székfoglaló értekezés gondolatmenete. Jog. Elméleti és gyakorlati folyóirat 2 (1935) és Magyar magánjog – Kötelmi jog. A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 8. Budapest, 1938. 385 o.

Felhasznált irodalom

Szentpéteri Kun B.: Tóth Lajos emlékezete. Debreczen, 1938.; Nizsalovszky E.: Tóth Lajos 1. tag emlékezete. Akadémiai Értesítő 1941.; Balogh J. – Lászlófi P.: Tóth Lajos. A magánjogász akadémikus. In: A Debreceni Tudományegyetem jogász rektorai (1915-1947). (Szerk. Szabó B. – Madai S.) Debreczen, 2002. 153-201. o.; Balogh J.: Tóth Lajos (1876-1936). In: „Ernyedetlen szorgalommal...”A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914-1949). (Szerk. P. Szabó B.) Debreczen, 2014. 67-91; Hamza G. – Hoffman I.: A kitüntetéses doktorráavatás előzményei és mai helyzete a magyar és az osztrák jogászképzésben. Magyar Tudomány 59 (2014) 849-853. o. és Balogh J.: Tóth Lajos akadémikus, a polgári jog professzora, a Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetem 1934/35. évi Rector Magnificusa”. Gerundium 9 (2), 3 - 22. <https://ojs.lib.unideb.hu/gerundium/article/view/2178>.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu